

Dödsfall vid bränder – ett nationellt problem i Finland

av Seppo Pekurinen

Seppo Pekurinen
seppo.pekurinen@fkl.fi

Finlands ökande antal brandrelaterade dödsfall under de senaste åren oroar både myndigheterna och försäkringsbranschen. Räddningsbranschens Centralorganisation i Finland (SPEK) har utgående från pressuppgifter meddelat att 118 människor dog i bränder år 2006. Siffran är den dystaste på trettio år.

Branddöden är ofta en ensam död

Karaktistiskt för Finland är det stora antalet bränder med ett ensamt dösoffer. Bränder som kräver flera liv på en gång är sällsynta. För trettio år sedan dog 27 människor i en brand i ett åldringshem i Virdois i sydvästra Finland. I Maaninka eldhärjades år 1999 ett servicehus för äldre. Fem av husets invånare dog och branden väckte stor uppmärksamhet. Samma år inträffade 17 andra bränder i liknande objekt.

Branden i Maaninka, som ligger i östra Finland, var en typisk storbrand som uppstod till följd av flera olyckliga omständigheter. Tidpunkten var december med mörker och snö och brandkåren hade lång väg att köra till platsen. Över branden gjordes en grundlig

olycksundersökningsrapport. (Centralen för undersökning av olyckor A 2/1999 Y)

I samband med offentliggörandet av rapporten ordnades en öppen utfrågning, den första i sitt slag i Finland i ett sådant sammanhang. I utfrågningen medverkade alla samhällsinstanser som berörs av problemet med dödsbränder. Rapporten kom bl.a. fram till att räddningsmyndigheterna inte ensamma klarar av att minska dödsbrändernas antal. Förbättringsförslagen i rapporten beslöt man att börja sätta i verket omedelbart.

Seppo Pekurinen är skadeskyddschef vid Finansbranschens Centralförbund (FC). Han är också styrelsemedlem i Räddningsbranschens Centralorganisation i Finland (SPEK).

Beakta människors funktionsförmåga vid brandsäkerhetsplaneringen

Brandförebyggande arbete har i Finland i stor utsträckning uppfattats vara något som brandmyndigheterna och försäkringsbolagen ansvarar för. Brandolyckan i Maaninka visade emellertid på ett alarmerande sätt hur omfattande problematiken kring dödsbränderna är.

På social- och hälsovårdsområdet det skett stora förändringar jämfört med de traditionella verksamhetsformerna. Genom att frågå institutionsvård och gynna öppenvård har samhället skapat en god jordmån för kommersiella aktörer av ett nytt slag: privata serviceproducenter. I samband med konkurrensutsättningen av omsorgstjänster för äldre och sjuka har kommunerna inte i tillräcklig utsträckning kunnat bedöma förändringarnas inverkan på brandsäkerheten i boendet. Idealet att äldre bör kunna bo kvar i sitt eget hem så länge som möjligt tvingades man också ompröva på grund av uppenbara brister i bostädernas brandsäkerhet.

Vid sidan av olyckor som den i Maaninka ser försäkringsbranschen konsekvenser av den tilltagande öppenvården delvis i form av en ökning av anlagda bränder och självmord genom brand.

Kopplingen mellan boendeform och brandrisk är överraskande stark. En utredning som gjorts i Tammerfors (Regionräddningsverket/Männikkö 2006) ledde till slutsatsen att frekvensen för branddödsfall i hus med hyreslägenheter där invånarna valts på särskilda sociala grunder är upp till 150-faldig jämfört med annat bostadsbestånd. Skadeförsäkringsbolagen har också uppmärksammat hyreshusbolagens ogynnsamma skadeutveckling eftersom dödsbränderna ofta samtidigt medför betydande materiella skador. För avhjälpande av situationen utnyttjas bl.a. underwriting-lösningar.

Ökat myndighetssamarbete

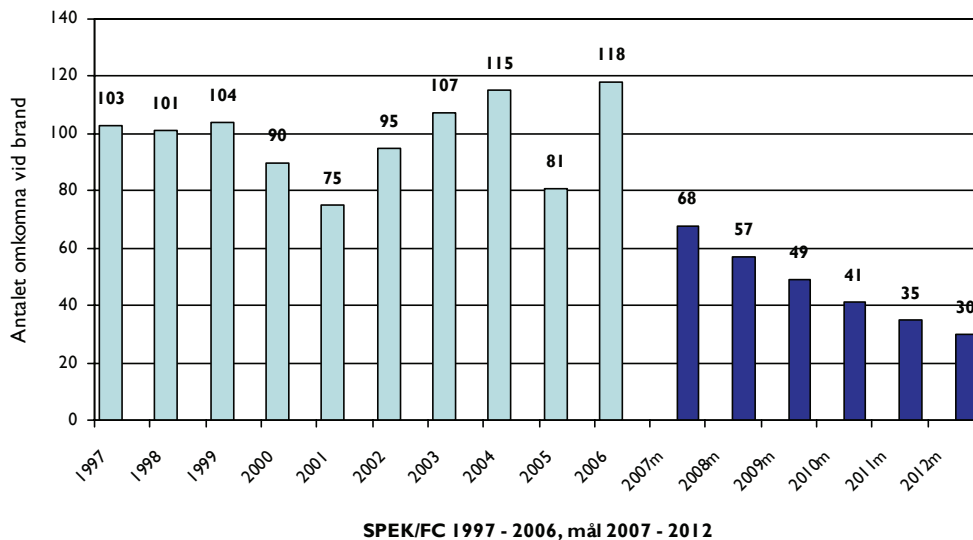
För att söka lösningar på problemet med dödsbränder har myndigheterna i Finland tillsatt flera arbetsgrupper. I arbetet deltar också räddningsbranschens frivilliga organisationer och företrädare för försäkringsbranschen. Miljöministeriet uppdaterade bl.a. byggbestämmelsesamlingens föreskrifter och anvisningar om byggnaders brandsäkerhet år 2002. I det sammanhanget kompletterades även bestämmelserna om arrangemang för släcknings- och räddningsinsatser.

Numera skall en särskild säkerhetsutredning utarbetas för objekt som är krävande med avseende på personsäkerheten. Specialobjekt av det slaget är bostäder avsedda för personer med begränsad eller nedsatt funktionsförmåga. Räddningsbranschens Centralorganisation i Finland (SPEK) har gett ut en handbok om hur en säkerhetsutredning görs upp (SPEK Vägleder 18, Seppo Männikkö). Handboken beaktar bl.a. förutsättningarna för personer med nedsatt eller begränsad funktionsförmåga att själva sätta sig i säkerhet om det börjar brinna. Med hjälp av denna handbok har myndigheterna kunnat styra byggandet av t.ex. servicehus i en brandsäkrare riktning.

Inrikesministeriet preciserade för sin del räddningslagens krav på uppgörande av räddningsplaner. Enligt förordningen om räddningsväsendet är byggnadens ägare skyldig att göra upp en räddningsplan för service- och bostadsbyggnader för rörelsehandikappade och andra specialgrupper. Räddningsplanen skall särskilt beakta människornas förmåga att ta sig ut på egen hand i händelse av en brand. Dessutom bör där finnas en utvärdering över tillräckliga åtgärder för att rädda de utsatta. Eftersom de allra flesta dödsbränderna i Finland (96 %) sker i boendemiljö ansåg inrikesministeriet det nödvändigt att göra brandvarnare obligatoriska i alla boendetyrmen från ingången av år 2000.

År 2003 utarbetade Centralen för undersök-

Antal dödsfall i bränder i Finland 1997 – 2006 och mål för 2007 – 2012

ning av olyckor ett sammandrag över alla eldsvådor med dödlig utgång under det året (Undersökningsrapport D 1/2003 Y). I arbetsgruppens rapport, som också innehöll analyser och rekommendationer, antecknades principen att människornas boendeförhållanden skall vara sådana att ingen behöver dö eller skadas allvarligt vid en eldsvåda. Praktiska åtgärder som arbetsgruppen föreslog var bl.a. fokusering på folks rökvanor samt beviljande av bidrag till förbättring av bostäders brandsäkerhet och särskilt för anskaffning av automatisk släckningsutrustning.

Social- och hälsovården togs med i det brandförebyggande arbetet och effektivare utbildning i brandsäkerhet ordnades till exempel för anhörigvårdare och för personalen i servicehus.

Till en början minskade dödsbränderna faktiskt, men inom loppet av några år har situationen försämrats betydligt trots alla ansträngningar.

Bredare orsaksutredningar nödvändiga

Om man verkligen vill minska antalet dödsfall vid bränder måste brandorsakerna utredas på ett djupare plan än vad lagen förutsätter. Enligt räddningslagen (87 §) avses med brandorsaksutredning att polisen utreder orsaken till en brand när det finns skäl att misstänka brott. I annat fall är det den lokala räddningsmyndigheten som skall bedöma och vid behov också undersöka orsaken till eldsvådan. För försäkringsbranschen räcker det att det påvisas att en brandskada i ett försäkrat objekt uppstått till följd av eld som kommit lös, inte genom försäkringstagarens försummelse eller uppsåt.

I slutet av år 2006 hade myndigheterna gemensamma överläggningar om behovet att effektivisera utredningen av bränder med dödlig utgång. Resultatet blev ett beslut att alla allvarliga bränder i Finland åren 2007 – 2008 skall bli föremål för särskild brandutredning. Det innebär att räddningsmyndigheterna skall

utreda brandorsaken, de omständigheter som ledde till fara för liv, de egentliga orsakerna till att branden krävde dödsoffer, räddningsinsatsens genomförande och andra faktorer som är viktiga för att andra liknande bränder skall kunna förebyggas.

Målet är att skaffa bättre information än tidigare om vilka som dör i bränder och varför de dör. Med hjälp av utredningarna skall man kunna avgöra vilka metoder som kan utnyttjas för att förbättra boendemiljöernas brandsäkerhet och framför allt bedöma de verkliga effekterna av olika åtgärder.

Vid bostadsbränder bildas dödliga rökgasföreningar

De som har kunskap om brandförlopp vet att minsta början till en brand utgör en fara. Om det börjar brinna i en bostad bildas dödliga rökgasföreningar på bara några minuter. Det är ett av skälen till att brandvarnare i bostäder numera är obligatoriska i Finland. Dödlig utgång av en brand beror i allmänhet på att en människa i dödsfara av en eller annan orsak inte avlägsnar sig från det brinnande utrymmet eller inte hinner bli räddad i tid.

Livshotande omständigheter uppstår om en brand i en bostad utvecklas fritt och den eller de som befinner sig där inte klarar av att hejda den. Fungerande brandvarnare ger människorna tid att sätta sig i säkerhet men för personer med nedsatt eller begränsad funktionsförmåga kan också detta vara omöjligt. I många fall beror den nedsatta funktionsförmågan på rikligt alkoholbruk.

Särdrag som förvärrar problemet i Finland

I Finland dör i genomsnitt 100 personer om året till följd av brand. Såsom tidigare nämnades är dödsiffran för år 2006 enligt preliminära uppgifter 118 personer. Den fortsatta ökningen av antalet dödsfall vid bränder är

förvånande med tanke på alla de förebyggande åtgärder som vidtagits. Här bör man dock räkna med att befolkningens åldrande börjar ge utslag i statistiken.

Om den nuvarande utvecklingen fortgår beräknas det årliga antalet dödsfall i bränder öka till minst 140–150 fram till år 2025. Situationen för Finlands del är verkligen dystert i jämförelse med andra länder. I Finland omkommer drygt 2 personer per 100.000 invånare, medan motsvarande siffror i de övriga nordiska länderna är 1,4–1,5 och i Storbritannien ca 1,0.

Ett finländskt särdrag enligt utredningarna hittills är det klara orsakssambandet mellan alkohol och dödsbränder. 50 – 70 % av offren var berusade, antingen ensamma eller i sällskap med någon. Rökning är vanligt i dessa situationer. 30 % av offren dog i bränder som startat från cigaretter. Det typiska är att offret har somnat i berusat tillstånd och en brinnande cigarett har antänt sängen eller soffan. Om en närvarande kamrat har varit lika alkoholpåverkad har ingendera kunnat rädda sig själv eller kamraten. När man dessutom beaktar förändringarna som skett i samhället och de äldres delvis bristfälliga boendemiljö, där de ofta saknar närståendes sociala nätverk, är problemet givet.

Myndigheternas motåtgärder

År 2005 godkände den finländska regeringen ett program för den inre säkerheten. Siktet är inställt på att Finland år 2012 skall vara Europas säkraste land eller åtminstone ett av de fem bästa. Brandsäkerheten i boendet har en framträdande plats i säkerhetsprogrammet: målet är att antalet dödsfall i bränder skall minska fram till år 2012 så att den årliga dödsiffran är högst 30. Enligt uppskattningar kunde man t.ex. genom att införa självsläckande cigaretter i stället för de nuvarande åstadkomma en betydande minskning i antalet eldsvådor till följd av rökning. Vidare skall rädd-

ningsmyndigheternas brandutredningar utvecklas och brandsyn vid riskobjekt effektiviseras. Andra metoder är att installera sprinkler i bostäder för specialgrupper, att vid nybyggen koppla brandvarnarna till elnätet, att ha ett tätare samarbete mellan olika aktörer i fråga om bostäders brandsäkerhet och att understryka betydelsen av personlig beredskap hos alla i vård- och omsorgsinrättningar.

Utländska förebilder

I Finland är trafiksäkerheten och arbetarskyddet av god klass. Försäkringsbolagens brandskadeersättningar tål också jämförelse med ersättningarna i de andra nordiska länderna. Däremot har man i vårt land misslyckats kapitalt i förebyggandet av dödsbränder.

För att råda bot på situationen har myndigheterna och olika organisationer sökt efter förbättringsförslag och fungerande modeller i utlandet. Självslöcknande cigaretter har t.ex. minskat dödsbrändernas antal i vissa delstater i USA.

I Vancouver i Kanada var situationen i fråga om dödsfall vid bränder likaså alarmerande för över 30 år sedan. Där kartlade man orsakerna till branddödsfallen och övervägde med vilka metoder brandsäkerheten i boendet kunde gå att förbättra. En av lösningarna var bostadssprinkler. Besluten sattes i verket stegvis. Resultaten är lysande: i dagens läge, 30 år senare, förekommer dödsbränder ytterst sällan. Statistiken för år 1998 noterade i denna miljonstad inte en enda dödsbrand!

Det som bidrog allra mest till att antalet omkomna i bränder minskade så dramatiskt var installering av automatisk brandsläckningsutrustning i bostäder tillsammans med andra brandsäkerhetsfrämjande faktorer som gällde själva byggnaderna. Viktigt är också att personer med begränsad funktionsförmåga inte inhyses i byggnader där det finns brister i brandsäkerheten.

I Finland ämnar man till en början använda automatiska släckningssystem för att förbättra brandsäkerheten i särskilt utsatta gruppers bostäder. Några hundratal objekt har redan skyddats med boendesprinkler och resultaten har varit positiva.